

Rekonstrukce pozdně gotického chrliče z Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře

Mgr. art. Jakub Ďoubal

KONTAKT: Jakub.Doubal@seznam.cz

V tomto roce proběhla V. etapa restaurování Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, kde jsem byl pověřen restaurováním sochařských prvků. Asi nejzajímavějším artefaktem v tomto úseku stavby byl poslední dochovaný gotický chrlič z výzdoby chrámu. Všechny ostatní původní pozdně gotické chrliče byly sejmuty a nahrazeny při opravě chrámu na konci 19. století.¹ Zmíněný chrlič měl být, pro svůj špatný stav, vyměněn společně s ostatními sochami. Z důvodů finančních musely být tyto, již na konci 19. století těžce poškozené originály, zachovány na původním místě.² Chrlič patří do fáze stavby, která bývá spojována s osobou Matěje Rejska.³ Jeho působení v Kutné Hoře končí v roce 1506, kdy zemřel.

Mohutný chrlič vystupuje ze spodní části římsy. Tvoří ho dvě spojené postavy štítonošů – andělů v tunice, které nesou dodnes čitelný štít se zkříženými kladivky – znakem hornického cechu. Svod vody probíhá u tohoto chrliče mezi zmíněnými dvěma postavami hlubokým žlabem ústícím nad hlavou pravého anděla. Obě postavy se přimykají ke žlabu z boku a zespodu. Figura anděla zprava má vztyčenou hlavu, levou rukou zřetelně přidržuje erb, zpod tuniky-suknice vyčnívá chodidlo levé nohy. Postava přidržující erb zleva má lépe čitelné vertikální traktování drapérie tuniky a snad i perutě. Stav dochování je tak špatný, že jen velmi nsnadno rozeznáme skladbu kompozice figury. Působením povětrnostních vlivů byl v průběhu staletí povrch omyt až o několik centimetrů, takže v některých místech byl kámen ztenčen natolik, že hrozilo oddělení větších částí modelace. Ve srážkových stínech byly masivní sádrovcové krusty, které deformovaly tvar v jejichž okolí byl kámen zpráškovatělý. V bloku kamene byly praskliny a místy kámen zcela ztratil soudržnost. Chrlič byl kotvený masivními železnými táhly, která byla vsazena do kamene na olovo. V jejich okolí byly praskliny a kámen zde byl oddělen, takže táhla ztratila nosnou schopnost. Celkový stav tohoto prvku byl natolik vážný, že nebylo možné zaručit jeho životnost v řádu desítek let. Prvek se navíc nacházel prakticky nad hlavním vstupem do chrámu, kde denně projdou stovky lidí.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti bylo rozhodnuto, že bude chrlič sejmut a nahrazen kopií. Toto rozhodnutí však padlo až na základě vyhodnocení dodatečného restaurátorského průzkumu a prohlášení restaurátorů, že není možné garantovat životnost tohoto prvku v horizontu desítek let. Vyjmutí prvku a zhotovení kopie nebylo součástí projektu, což způsobilo celou řadu komplikací a čas na provedení kopie byl výrazně kratší než by bylo adekvátní složitosti tohoto úkolu.

In-situ byla provedena základní konzervace kamene včetně hloubkového zpevnění, aby se snížila možnost poškození při transportu. Byla zhotovena speciální pomocná konstrukce, která napomohla při demontáži a ochránila originál před poškozením. Demontáž byla provedena s maximálním ohledem na okolní historické zdivo. Byl vyjmut blok z rohu opěráku. Oproti všem očekáváním byl chrlič zapuštěn pouze necelých 30 cm, což se vzhledem k jeho velikosti a váze (zhruba 600 kg) jeví jako dosti odvážné. Byly vyčištěny spáry, přeřezána táhla a poté, co byl chrlič uvázán za pomocnou konstrukci, bylo možné provést jeho vysunutí. Vyjmutý chrlič byl snesen za pomoci jeřábu a převezen do ateliéru.

V této fázi bylo nutné shromáždit podklady pro rekonstrukci. Byly prozkoumány všechny relevantní sbírky historických fotografií a vyobrazení v archivech. Bylo nalezeno několik historických fotografií zobrazující část stavby s chrličem. Jednalo se převážně o celkové pohledy, na nichž byly detaily jen špatně patrné. Přes veškerou snahu, kdy bylo využito skenování ve vysoké kvalitě a následného digitálního zpracování i zvětšenin zhotovených ze skleněných negativů, se nepodařilo získat dostatečně kvalitní podklady. Výsledkem zdlouhavého hledání tak byla jedna poměrně kvalitní fotografie omytého originálu focená z ochozu na

1 Více v: ĎOUBAL, Jakub: *Několik poznatků z restaurování Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře*, in: *Sborník konference sdružení pro ochranu památek Arte-fakt 2007*, str. 8–9.

2 VORLÍČEK, K.: *Dějiny restaurace a dostavby velechrámu sv. Panny Barbory*, Kutná Hora 1905.

3 Umělecko historický průzkum sochařské výzdoby – PhDr. Michaela Ottová, Ph.D – projektová dokumentace MURUS.

začátku století a několik mlhavých obrysů chrliče focených ze země, případně z oken jezuitské koleje (viz obr. č. 3). Hlavním problémem bylo, že úbytek modelace byl značně rozsáhlý již na konci 19. století, kdy byly nejstarší získané fotografie pořízeny.

Souběžně s hledáním historické fotodokumentace byla hledána analogická vyobrazení. Specifické vyobrazení dvou andělů nesoucích erb vzniklo jako jakási parafráze na heraldický znak. Jeho transformace do formy chrliče byla podle mého názoru dílem umělecké invence kameníka a přes veškerou snahu se mi ani v evropském kontextu nezdařilo nalézt podobnou kompozici. Při získávání podkladů pro rekonstrukci jsem vycházel ze zařazení této fáze výzdoby na začátek 16. století do etapy řízené Matějem Rejskem. Proto jsem shromáždil fotografie a odlitky detailů z dobové tvorby. Několik torzálně dochovaných chrličů sejmutých z chrámu při opravě v 19. století se nachází v lapidáriu Národního muzea. Použitelným podkladem byly reliéfy z vnitřní výzdoby triforia chrámu a několik dalších pozdně gotických skulptur v Kutné Hoře a okolí.

Jak je z výše uvedeného textu patrné, shromážděné podklady se přes značnou snahu nedaly označit za dostatečné. Právě tento nedostatek podkladů mě v průběhu práce na rekonstrukci několikrát přivedl na myšlenku, zda je takováto rekonstrukce správným a oprávněným řešením. Vzhledem k tomu, že chrlič je součástí architektonického celku katedrály bylo nutné jeho navrácení. Vyobrazení dvou andělů se znakem horníků, reliéf zachycující řez dolem s horníky umístěný pod chrličem a socha sv. Barbory tvoří ikonografický celek, který je velmi důležitý v kontextu se vznikem chrámu a jeho původního určení (viz obr. č. 6). Proto bylo nutné, aby nový chrlič měl i stejný námět a kompozici. Domnívám se, že jistou alternativou k rekonstrukci by mohlo být i vytvoření nového současného sochařského díla, kde by podmínkou zadání mohla být ikonografická a kompoziční jednota s ostatními prvky výzdoby. Ovšem tento přístup by v současném trendu památkové péče a na takto významném objektu asi těžko hledal zastánce. Přesto věřím, že v některých případech by takový postup našel opodstatnění a bylo by vhodné o něm uvažovat. V našem případě bylo po konzultaci se zástupci památkové péče a investorem rozhodnuto provést ideální rekonstrukci, ke které bylo přistoupeno restaurátorskými postupy.

Na originál byla zhotovena sádro-silikonová forma, do které byl odlit sádrový odlitek. Na odlitek byla na základě analogií, studia jiných sochařských prvků a starších fotografií provedena sochařská rekonstrukce. Chybějící tvary byly nanášeny ve hmotě směsi sádry, křídla a drceného vápence. Vlastnosti sádry byly upraveny přísadami tak, aby se zlepšila zpracovatelnost a také aby doplňky byly při modelování odlišitelné od dochovaného tvaru originálu. Do hrubě nanášených tvarů byly vysekány a vyškrábány detaily. Rozsáhlejší rekonstrukce, kde bylo nutné hledat rozvržení hmot a tvarů (hlava, křídla) byly nejprve namodelovány ve variantách v hlíně a teprve poté převedeny do sádry. Takto zhotovený model sloužil jako podklad pro kopii, která byla provedena reprodukční technikou v přírodním kameni. Kopie byla vysekána s mušlového vápence (oblast st. Margaretten, Rakousko), jehož struktura a vlastnosti se blíží původnímu kameni použitému při stavbě chrámu.⁴

Nový chrlič byl vsazen na původní místo pomocí jeřábu a soustavy kladkostrojů. Osazení bylo provedeno na vápennou maltu a pozice byla přesně vymezena pomocí nerezových pásů. Hloubka chrliče ve zdivu musela být upravena na základě statického posudku z původních 30cm na 55cm. Po osazení byl ještě chrlič zalit modifikovanou vápennou maltou přes nalévací otvor vyvrtaný nad římsou.⁵ Na místě byl chrlič ještě jemně dosekán a barevně retušován tak, aby se včlenil do celku architektury. Originál byl konzervován a bude umístěn v lapidáriu, které by mělo vzniknout na tribunách Chrámu.

1. Pozdně gotický chrlič před sejmutím

2. Po sejmutí a převezení do ateliéru

3. Archivní fotografie

4. Rekonstrukce v sádře

6. Nový chrlič po osazení na Chrám

BAREVNÉ REPRODUKCE TĚCHTO NÁHLEDŮ NALEZNETE V OBRAZOVÉ PŘÍLOZE V ZÁVĚRU SBORNÍKU (NA STRANĚ 28).

⁴ Lomy na Kutnohorský vápenec jsou již v současnosti nepoužitelné.

⁵ Technický popis osazení je obsahem zprávy projektanta – MURUS.

Rekonstrukce pozdně gotického chrliče z Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře

Mgr. art. Jakub Ďoubal

3

1. Pozdně gotický chrlič před sejmutím

2. Po sejmutí a převezení do ateliéru

3. Archivní fotografie a analogie

5. Po dokončení rekonstrukce v sádře

6. Nový chrlič po osazení na Chrám

FOTO JAKUB ĎOUBAL